

هفتمین همایش ملی بنیاد علمی قانون یار

همایش پژوهش های علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر نوین

بنیاد علمی قانون یار - آموزش و پرورش استان کرمانشاه - واحد پژوهش سپاه پاسداران (با همکاری و حمایت معنوی دانشگاه رازی، دانشگاه آزاد، دانشگاه فرهنگیان، دانشگاه پیام نور کرمانشاه، دانشگاه علمی و کاربردی، جهاد دانشگاهی واحد کرمانشاه، دانشگاه صنعتی کرمانشاه، بنیاد شهید و سازمان ارشاد و ...
سر دبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی (نماینده مقالات در پایگاه های ملی و بین المللی)
تاریخ برگزاری همایش: ۸ اسفندماه ۱۴۰۳ شماره مقاله: ۸۴/۲۰۰۹ رده بندی کنگره: ب ۶۴/۰۴۶

حق شرط بر معاهدات بین المللی؛ چالش ها، آثار و آینده آن

دنیا بزدانی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، دانشجوی دکتری تخصصی حقوق بین الملل عمومی

فرامرز امجدیان^۱

دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، استادیار حقوق بین الملل، عضو هیئت علمی تمام وقت

چکیده

حق شرط به عنوان یکی از ابزارهای مهم در معاهدات بین المللی، به کشورهای عضو این امکان را می دهد که برخی از مفاد معاهده را به طور جزئی یا کامل نپذیرند یا تحت شرایط خاصی به آن ملحق شوند. این مقاله به تحلیل و بررسی ابعاد مختلف حق شرط در معاهدات بین المللی می پردازد و ضمن مرور تاریخچه آن، چالش های حقوقی و عملی استفاده از آن را در معاهدات بین المللی، به ویژه در زمینه حقوق بشر و معاهدات چندجانبه، بررسی می کند. مقاله همچنین به تحلیل قوانین حاکم بر حق شرط در کنوانسیون وین ۱۹۶۹ و تاثیر آن بر اجرای معاهدات در سطح بین المللی می پردازد. در نهایت، پیشنهاداتی برای بهبود قوانین و استفاده مسئولانه از حق شرط در معاهدات بین المللی ارائه می شود.

واژگان کلیدی: حق شرط، معاهدات بین المللی، کنوانسیون وین، حقوق بشر، معاهدات چندجانبه، حقوق

بین الملل عمومی

^۱ نویسنده مسئول

مقدمه

معاهدات بین‌المللی به عنوان ابزارهای اصلی تنظیم روابط میان دولت‌ها در عرصه جهانی، نقش مهمی در برقراری نظم و ثبات در حقوق بین‌الملل دارند. با این حال، کشورهای عضو معاهدات به دلایل مختلف ممکن است نتوانند برخی از مفاد معاهده را به طور کامل یا در تمام ابعاد بپذیرند. در چنین شرایطی، حق شرط به عنوان یک ابزار حقوقی کاربردی در معاهدات بین‌المللی مورد استفاده قرار می‌گیرد. حق شرط بر معاهدات بین‌المللی (Reservation to International Treaties) یکی از ابزارهای مهم حقوق بین‌الملل است که به کشورها امکان می‌دهد تعهدات خود را نسبت به معاهده‌ای خاص، با شرایط خاصی بپذیرند یا از برخی تعهدات مندرج در آن معاهده مستثنی شوند. حق شرط به دولت‌ها این امکان را می‌دهد که در زمان الحاق به یک معاهده، برخی از تعهدات آن را به طور جزئی یا کامل رد کنند یا با شرایط خاصی به آن ملحق شوند. این ابزار، به رغم مزایای آن در تسهیل الحاق کشورهای مختلف به معاهدات، ممکن است چالش‌ها و مشکلاتی نیز ایجاد کند که به تاثیر آن بر اجرای معاهدات و تفسیر آن‌ها برمی‌گردد.

هدف این مقاله تحلیل مفصل و جامعی از حق شرط در معاهدات بین‌المللی است. در ابتدا، تاریخچه و مفهوم آن مورد بررسی قرار می‌گیرد، سپس انواع حق شرط‌ها و چالش‌های موجود در استفاده از آن در معاهدات حقوق بشری و چندجانبه تحلیل می‌شود. در نهایت، مقاله به پیشنهاداتی برای استفاده مؤثرتر و مسئولانه از این ابزار در معاهدات بین‌المللی می‌پردازد.

۱- مفهوم و قوانین حاکم بر حق شرط

۱-۱- تعریف و ماهیت حق شرط

حق شرط به طور کلی به معنای اعلام یک کشور به طور یک‌جانبه است که آن کشور برخی از مفاد معاهده بین‌المللی را نخواهد پذیرفت یا تحت شرایط خاص به آن ملحق خواهد شد. به عبارت دیگر، حق شرط ابزار حقوقی است که دولت‌ها می‌توانند برای عدم پذیرش برخی از مفاد معاهده یا برای افزودن شرط‌هایی به معاهده استفاده کنند. در این زمینه، کنوانسیون وین ۱۹۶۹ به عنوان یکی از مهم‌ترین اسناد

٢-١- انواع حق شرط

در طبقه بندی دیگری، حق شرط را میتوان به دو نوع تقسیم نمود:

۱-رزرو نامعتبر:

رزرو با معاهده تفاوت میکند. رزرو یک اقدام یک جانبه دولت میباشد ولی معاهده، همان گونه که از معنای لغوی و حقوقی معلوم است نوعی توافق و پذیرش دوسویه و دوجانبه می باشد. ولی باید گفت: رزرو، حق (اقدامی) است که از سوی یک دولت صورت میگیرد ولی نیازی به پذیرش سایر دولتها برای اثر گذاری هر چه بهتر و بیشتر دارد. همین امر سبب شباهت رزرو با معاهده می شود.

۲- رزرو نامشروع:

مطابق ماده ۲ پیش نویس طرح مسئولیت دولتها، چنانچه دولتی تعهدات بین المللی اش را نقض کند، مرتکب عملی متخلفانه شده است. به این ترتیب، چنانچه رزروی در جهت نقض یکی از تعهدات بین المللی دولت رزرو دهنده ارائه شده باشد، رزروی نامشروع است. با توجه به ماده ۱۹، کنوانسیون وین حقوق معاهدات بعنوان دیدگاه حقوق بین الملل قراردادی میتوان گفت شرایط مشروعیت رزورها در حقوق بین الملل عرفی و حقوق بین الملل قراردادی یکسان است.

پس با توجه به این قضایا میتوان اذعان نمود که برخی موارد در متن معاهده منع شده اند. برخی رزورها مغایر با موضوع و هدف معاهده هستند و همگی رزورهای نامشروع از نظر دیدگاه حقوق بین المللی بلا اعتباری باشند. در واقع به گونه ای نامحسوس برخی قواعد و اصول معاهده را نادیده گرفته و با در نظر گرفتن این شروط از اهمیت صحت و سلامت معاهده مزبور می کاهد.

۳-۱- قوانین حاکم بر حق شرط در معاهدات بین المللی

کنوانسیون وین ۱۹۶۹ که یکی از مهم ترین اسناد حقوقی بین المللی در خصوص حقوق معاهدات است، مبنای قانونی برای تعیین شرایط حق شرط در معاهدات بین المللی فراهم می آورد. طبق ماده ۱۹ کنوانسیون وین، کشورهای طرف معاهده باید از جمله شرایط خاصی پیروی کنند تا حق شرطهای خود را به طور معتبر اعلام کنند. همچنین، این کنوانسیون برخی از محدودیتها را در خصوص پذیرش حق شرطها مطرح کرده است که بر اساس آن، کشورهای دیگر حق دارند در صورت مغایرت حق شرط با هدف و هدفهای معاهده، آن را رد کنند. در ادامه مواد ۱۹ تا ۲۳ کنوانسیون که قواعد مربوط به حق شرط را تبیین می کنند، را مورد بررسی قرار می دهیم:

۱- شرایط پذیرش حق شرط (ماده ۱۹): حق شرط باید با اهداف و موضوع معاهده سازگار باشد.

همچنین: اگر معاهده، شرط خاصی را منع کرده باشد، کشور نمی تواند شرط گذاری کند

- اگر معاهده به طور صریح اجازه شرط گذاری بدهد، شرط باید در چارچوب معاهده باشد

و اصل رضایت دولت‌ها در پذیرش تعهدات بین‌المللی طراحی شده است. هرچند هدف اصلی معاهدات بین‌المللی ایجاد تعهدات مشترک میان اعضاست، اما حق شرط این امکان را فراهم می‌کند که کشورها ضمن پذیرش کلی معاهده، تعهدات خاصی را که با منافع یا سیاست‌های داخلی‌شان در تضاد است، رد کنند.

۲- تاریخچه حق شرط در حقوق بین‌الملل

۲-۱- پیشینه تاریخی حق شرط

استفاده از حق شرط به دوران قبل از تصویب کنوانسیون وین بازمی‌گردد. در تاریخ حقوق بین‌الملل، کشورهای مختلف برای الحاق به معاهدات و تنظیم روابط بین‌المللی خود از حق شرط استفاده کرده‌اند. این ابزار در ابتدا به‌طور گسترده‌ای برای تفسیر معاهدات و تنظیم روابط میان کشورها مورد استفاده قرار می‌گرفت، اما با تصویب کنوانسیون وین ۱۹۶۹، استفاده از حق شرط‌ها به‌طور دقیق‌تر و تحت شرایط خاص مورد ارزیابی قرار گرفت.

۲-۲- کنوانسیون وین ۱۹۶۹ و حق شرط

کنوانسیون وین ۱۹۶۹، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اسناد در حقوق بین‌الملل، حق شرط را به‌طور رسمی تعریف کرده و شرایط آن را مشخص کرده است. این کنوانسیون در مواد ۱۹ تا ۲۳ به بررسی مسائل مرتبط با حق شرط پرداخته است. طبق این کنوانسیون، حق شرط باید به‌طور مشخص و شفاف اعلام شود و نباید مغایر با هدف‌های معاهده باشد.

۳- حق شرط در معاهدات

۳-۱- حق شرط در معاهدات حقوق بشری

یکی از چالش‌های عمده در خصوص حق شرط، استفاده آن در معاهدات حقوق بشری است. حقوق بشر اصولی جهانی است که هدف آن حمایت از حقوق فردی و اجتماعی انسان‌هاست. با این حال، برخی از کشورهای عضو معاهدات حقوق بشری از حق شرط استفاده کرده‌اند تا برخی از تعهدات خود را کاهش دهند. این موضوع می‌تواند در مواردی منجر به تضاد با اهداف معاهدات حقوق بشری و تضعیف مفاد آن‌ها شود.

و درغیراین صورت منتفی میشود ولی میتوان گفت که این امر(حق شرط برمعاهدات دوجانبه با آنکه امری رد شده و غیرقابل قبول است، بازهم دربرخی معاهدات مشاهده میشود.در خصوص معاهدات دوجانبه دارای حق رزرومیتوان به مورد معاهده منعقدہ میان ایالت متحده ی آمریکا و کانادا درمورد بهره برداری از رودخانه نیکاراگوئه(تولید برق)اشاره نمود که سنای آمریکا به هنگام تصویب معاهده درآن قابل به حق شرط شد و کانادا اعتراض ننمود.دیوان عالی فدرال آمریکا دراین قضیه دعوی اداره برق نیویورک علیه کمیسیون انرژی فدرال آمریکا دررابطه با حق شرط اعمال شده درمعاهده توسط آمریکا اعلام نمود که حق شرط فاقد اثرحقوقی است.

ب-معاهدات چندجانبه

معاهدات چندجانبه نسبت به معاهدات دوجانبه درمورد بحث حق شرط انعطاف پذیرترمیباشند.بعلت تعداد محدود طرفهای معاهده این گونه معاهدات درنظر دارند مفادمعاهده چند جانبه به طورتمام و کمال شامل همه اعضاء شود ولی استثنائاً برخی اعضا حق شرط را پذیرفته اند.

توجیه حقوقی این امرآن است که معاهده درحکم قانون است وهرکشوری مختار است که کل یا جزء آن را بپذیرد.بنابراین مسلم است که حق دارد حدود شرکت خود را نیز درمعاهده با حق شرط معین نماید.پس هرکشوری به طورغیرمستقیم میتواند حدود ومنافع وموقعیت خود را سیاسی واقتصادی وحقوقی واجتماعی و... مشخص نماید.درصورت توافق بر سرحق شرط گذارده شده،همگی(همه کشورها) می بایست آن را به رسمیت شناخته و درتضاد و مخالفت با آن اصول طراحی شده گامی برندارند.انشای حق شرط برمعاهدات چند جانبه قراردادی مناسب وروا میباشد.امروزه حق شرط برمعاهدات چند جانبه،اعم ازقانونساز یا قراردادی تحت شرایطی پذیرفته شده است.درمقابل،معاهداتی هستند که دربردارنده قواعدآمره حقوقی بین المللی می باشند.چنین عملی درتضاد و ناهماهنگی و ناسازگاری با هدف وموضوع معاهدات است که این نظر درعهدنامه های حقوق معاهدات بند ج ماده ی ۱۹ آورده شده است.

19

متمتع گردند. بعبارتی میتوان گفت کشوروضع کننده حق شرط می تواند دربرخی موارد با دیگرکشورها مقابله به مثل نماید.

۴- مزایا و معایب حق شرط

۱-۴- مزایای حق شرط

استفاده از حق شرط می‌تواند مزایای زیادی برای کشورها داشته باشد. این ابزار به کشورهای عضو معاهدات این امکان را می‌دهد که در عین پیوستن به معاهدات بین‌المللی، تعهدات خود را مطابق با قوانین داخلی و نیازهای ملی خود تغییر دهند. این امر می‌تواند به افزایش پذیرش و مشارکت کشورها در معاهدات بین‌المللی کمک کند. برخی از مزایا و محاسن آن عبارت است از:

۱- تسهیل مشارکت گسترده در انعقاد معاهدات چند جانبه و در نتیجه تسهیل پذیرش آنها،

۲- افزایش کمی طرفهای معاهده،

۳- وسیله‌ای انعطاف در توسعه‌ی رژیم‌های مبتنی بر قانون اساسی،

۴- گسترش دامنه یا قلمروی اجرای معاهدات نسبت به مخالفان حق شرط،

۵- ارزیابی مجدد متن معاهده از سوی انشاء کننده حق شرط براساس ملاک‌ها و معیارهای فردی.

۲-۴- معایب

استفاده از حق شرط در معاهدات بین‌المللی معایب و چالش‌هایی نیز دارد. مهم‌ترین چالش این است که حق شرط ممکن است اهداف اصلی معاهده را تحت تأثیر قرار دهد و موجب تضعیف اجرای معاهدات شود. به‌ویژه در معاهدات حقوق بشری، ممکن است استفاده از حق شرط باعث شود که تعهدات کشورهای عضو در زمینه حقوق بشر کاهش یابد. ازجمله ایرادات حق شرط به شرح ذیل می‌باشد: ۱- عدم امنیت یا تزلزل در مناسبات بین‌المللی

۲- برهم زننده ی توازن معاهده

۳- مثله کننده نظام معاهده

۴- بی ماهیت نمودن معاهده به نقل از پروفیسور دوپویی، (این متضمن چه فایده ای است که به بهای بی ماهیت کردن معاهده تعهدات تعداد زیادی را گرد آوریم).

۵- برهم زنده ی یگانگی نظام معاهدات و در نتیجه عامل خدشه به تمامیت و کلیت معاهده یا انهدام کامل آن

۶- تضعیف یکپارچگی معاهده: وجود شرط های متعدد می تواند به تضعیف اهداف اصلی معاهده منجر شود

۷- چالش های تفسیری: سازگاری حق شرط با موضوع و هدف معاهده معمولاً به تفسیرهای مختلف منجر می شود و در برخی موارد، موجب اختلافات حقوقی می گردد.

باتوجه به ایرادات آورده در متن فوق در صورتی حق شرط بر معاهده تاثیرگذار خواهد بود که نسبت به ماهیت مفاد آن اجرا شده باشد ولی اگر تاثیرات آن بر روی ماهیت آن نباشد این حق شرط تاثیر منفی روی مفاد و مقررات معاهده مزبور نگذاشته و به شکل و نحوه ی اجرای آن آسیب وزبانی نخواهد رساند.

۳-۴- چالش های مرتبط با حق شرط

یکی از مهم ترین چالش های حق شرط، ابهام در تعیین سازگاری آن با موضوع و هدف معاهده است. برای مثال، در معاهدات حقوق بشری، شرط گذاری توسط کشورها می تواند به نقض تعهدات جهانی و تضعیف حمایت از حقوق بشر منجر شود. برخی کشورها از حق شرط به عنوان ابزاری برای دور زدن تعهدات حقوق بشری استفاده کرده اند که این امر با انتقاد نهادهای بین المللی مواجه شده است.

۵- نمونه‌های عملی از حق شرط در معاهدات بین‌المللی

۵-۱- میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی

یکی از نمونه‌های معروف از استفاده حق شرط در معاهدات بین‌المللی، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (ICCPR) است. بسیاری از کشورها هنگام پیوستن به این میثاق، حق شرط‌هایی را اعلام کردند که موجب کاهش تعهدات آن‌ها در زمینه حقوق بشر شد. این مسئله می‌تواند مشکلاتی را در اجرای کامل مفاد میثاق ایجاد کند

۵-۲- کنوانسیون اروپایی حقوق بشر

در کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نیز برخی کشورهای عضو از حق شرط استفاده کرده‌اند. بررسی این نمونه‌ها نشان می‌دهد که برخی از دولت‌ها حق شرط‌هایی را اعلام کرده‌اند که باعث کاهش اثرگذاری برخی مفاد کنوانسیون شده است

۵-۳- حق شرط بر معاهدات بین‌المللی حقوق بشر و جمهوری اسلامی ایران

در ابتدا باید تعریفی جامع اما مختصر درخصوص معاهدات بین‌المللی حقوق بشر نمود. چه معاهداتی درخصوص حقوق بشر می‌باشند و موضوع و هدفشان چیست؟

هدف این معاهدات تدوین حداقل معیارهای جهانی حمایت از افراد بشرمیباشد. تعهدات بین‌المللی مندرج در این معاهدات تعهدات متقابل بین دولتی نیستند بلکه دولت‌ها درقبال اتباع خود متعهد می‌شوند تا معیارهای بین‌المللی حقوق بشر را درمورد آنها رعایت نمایند. بنابراین تازمانیکه منافع ملی دولت‌ها ایجاب نکند، مخالفت با اعلام شرط برای معاهدات دراولویت سیاست خارجی آنها قرارنمیگیرد. درخصوص نظام جمهوری اسلامی ایران باید گفت که با رای ملت ایران و براساس موازین اسلامی استقرار یافته و طبق قانون اساسی کلیه قوانین باید براساس موازین اسلامی باشد. این اصل براتفاق یاعوم همه اصول قانون اساسی و قوانین ومقررات دیگرحاکم است. (اصل ۴ قانون اساسی)

براساس اصل ۱۲۵ قانون اساسی کلیه معاهدات بین المللی باید پس از تصویب مجلس شورای اسلامی به امضای رئیس‌جمهور یا نماینده قانونی او برسد و مطابقت مصوبه مجلس شورای اسلامی با قانون اساسی و موازین اسلامی توسط شورای نگهبان ارزیابی می‌گردد. (اصل ۹۶ قانون اساسی)

به هنگام تصویب معاهدات بین المللی حقوق بشر بشردوستانه در نظام قانونگذاری قبل و بعد از انقلاب اسلامی، نوعی افراط یا تفریط صورت گرفته است. کشورهای زیادی شرط ایران بر کنوانسیون حقوق کودک را به دلیل کلی و مبهم بودن آن مغایر با اهداف کنوانسیون دانسته و با آن به مخالفت و اعتراض پرداختند. به نظر می‌رسد که احتیاطی که از سوی کشور ایران نسبت به تعهدات بین المللی صورت می‌گیرد، بیشتر به دلیل تطبیق دادن این تعهدات با اصول اساسی و قوانین داخلی کشور و اصول فقهی و اسلامی در این تعهدات می‌باشد. چرا که در همین بحث کنوانسیون حقوق کودک و پیوستن ایران به این کنوانسیون، حق شرطی که ایران برای خود قائل شد آن بود که مفاد این کنوانسیون با اصول فقهی و اسلامی آن در تضاد یا تناقض نباشد. در مورد ایران و معاهدات این کشور و مساله مربوط به حق شرط از بیست و پنج معاهده بین المللی در زمینه حقوق بشر ده معاهده را تصویب و دومعاهده را فقط امضاء نموده است. آن دو معاهده، یکی کنوانسیون حقوق کودک و دیگری مربوط به وضع پناهندگان می‌باشد که به ترتیب آنها را بررسی خواهیم کرد.

الف- کنوانسیون حقوق کودک

کنوانسیون حقوق کودک، ۱۹۸۹ که دولت جمهوری اسلامی ایران هم در زمان امضای آن در شهریورماه ۱۳۷۰ و هم در زمان تصویب آن در اسفند ماه ۱۳۷۲ شرط کلی بر آن وارد نموده است.

شرط وارده بر کنوانسیون حقوق کودک این بود که مفادی که تضاد و مخالفتی با قوانین اساسی و اسلامی داشته باشند، قابلیت اجرایی نداشته و اعمال نخواهد شد.

ب- کنوانسیون مربوط به وضع پناهندگان

در این کنوانسیون مجلس شورای ملی در زمان تصویب آن به تاریخ خرداد ماه ۱۳۵۵، برخی مواد آن را مشروط پذیرفت. بدین صورت که در متن ماده واحده مصوب مجلس شورای ملی دولت ایران این حق را

برای خود محفوظ داشته که پناهندگان را از مساعدترین رفتار معمول نسبت به اتباع دولی که با آنها موافقت نامه‌های ناحیه‌ای اقامت گمرکی، اقتصادی و سیاسی دارد بهره‌مند نسازد و از سوی دیگر مقررات مواد ۱۷ و ۲۳ و ۲۴ و ۲۶ مربوط به مزد اشتغال آزادی، انتخاب محل اقامت و جابه‌جایی در داخل کشور را صرفاً به صورت توصیه تلقی مینماید.

در این مورد به نظر میرسد که اگر دولتی شرکت کند اما این مشارکت را محدود به حق شرطی خاص نماید، از نظر بین‌المللی مناسب‌تر است تا اینکه چنین کشوری هرگز حضور پیدا ننماید. بنابراین حضور محدود به شرایطی خاص بهتر از عدم حضور در یک معاهده یا توافق بین‌المللی می‌باشد. گفتار دوازدهم حق شرط‌های وارده بر میثاق یکسری شروط یا همان شرط‌هایی به میثاق وارد شد که بسیاری از این شروط به محدودیت مواد میثاق انجامید. تا اول نوامبر ۱۹۹۴، شصت و چهار کشور از صد و بیست و هفت کشور عضو میثاق، تا آن زمان در مجموع صد و پنجاه شرط بر میثاق وارد کرده بودند. در میثاق یا در اولین پروتکل اختیاری آن، هیچ‌گونه راهنمایی در مورد چگونگی اعلام شرط وجود نداشته و علی‌رغم درخواست صریح مجمع عمومی در سال ۱۹۵۲، مبنی بر لزوم پیش‌بینی مقررات مشخص در هر دو میثاق در مورد مجاز بودن و آثار حقوقی شرط و نیز پیشنهادات متعددی که در این زمینه صورت گرفته این وضعیت بر میثاق حاکم است. ای‌مبرت بخشی از این احتیاط را به خواست اکثریت نسبت می‌دهد مبنی بر اطمینان از اینکه قواعد عام حقوق معاهدات به صورتی که در پیش‌نویس مواد تازه تصویب شده کمیسیون حقوق بین‌الملل راجع به حقوق معاهدات انعکاس یافته بود در مورد میثاق اجرا خواهد شد. در واقع پیش‌نویس مواد مربوط به حقوق معاهدات سال ۱۹۶۶ کمیسیون حقوق بین‌الملل که مباحث مربوط به حق شرط بر مبنای آن استوار است پیش از تصویب متن نهایی کنوانسیون وین معاهدات در سال ۱۹۶۹، تغییر یافت. پیش‌نویس سال ۱۹۶۶ از دولت معترض میخواست که با وجود مخالفت آن با حق شرط میان آن دولت شرط‌گذار، رابطه‌ای عهدنامه‌ای وجود دارد. در کنفرانس وین این فرضیه علیه رابطه عهدنامه‌ای میان دولت شرط‌گذار و دولت معترض تغییر یافت و نتیجه بند ۴ ماده ۲۰ دولت معترض را صراحتاً ملزم می‌سازد که اعلام نماید اثر اعتراض آن به یک شرط این است که رابطه‌ای عهدنامه‌ای میان آن دولت شرط‌گذار برقرار نمی‌گردد.

ماده ۱۲ کنوانسیون وین، ۱۹۶۹، حقوق معاهدات معیارمطابقت با موضوع وهدف معاهده را که ازسوی دیوان بین المللی دادگستری درقضیه ی سال ۱۹۵۱، حق شرط به کنوانسیون منع نسل کشی بیان شده، منعکس می کند. بنظر کمیته وموضوع معاهده با توصیف وتبیین برخی ازحقوق مدنی و سیاسی ودرجآنها درزمره تعهدات الزام آور برای کشورهای تصویب کننده معیارهای الزام آورحقوقی درمورد حقوق بشر به وجود آورده و درمورد تعهدات پذیرفته شده سازوکار نظارتی موثری را ایجاد می کند.

به نظرمیرسد که با تمامی این تفاسیر بیان شده حق شرط ها دارای مواضع واهداف مختلفی می باشند که می توان به سه دسته زیر که ناشی ازتفسیر کمیته است، اشاره نمود:

۱- شرط هایی که تعهد به تدوین وتضمین حقوق خاصی را درميثاق مستثنی میسازند.

۲- شرط هایی که بعبارت کلی اغلب به منظور تضمین برتری مداوم برخی قوانین داخلی، بیان شده اند.

۳- شروطی که صلاحیت کمیته حقوق بشر را تحت تاثیر قرار می دهند.

نا گفته نماند دراین خصوص میتوان به ۵ شرط و ۵ بیانیه و ۳ اعلامیه ایالت متحده به هنگام تصویب میثاق در تاریخ ۱۸ ژوئن ۱۹۹۲ صادر کرد، اشاره نمود.

شلتون به هنگام ارزیابی، شرط هایی را پیش بینی می نماید که ممکنست اعتراض هائی درخصوص تعداد و دامنه ی شروط ایالات متحده درمجموع وجود داشته باشد. تا پایان دسامبر ۱۹۹۳ ازسوی بازده کشور اعتراضاتی به عمل آمد. ظاهراً هیچ یک از آنها در مهلت ۱۲ ماه از تاریخ ابلاغ شرط های ایالت متحده صورت نگرفته است. البته به شروط دولت آمریکا، سوئد و فنلاند بیانیه ی اول آمریکا را شرط تلقی نموده وبه آن اعتراض نمودند.

۵-۴- حق شرط در اخبار اخیر کمیسیون حقوق بین الملل

کمیسیون حقوق بین الملل بنا به خواست مجمع عمومی از اجلاس چهل و ششم خود در سال ۱۹۹۴، موضوع حق شرط بر معاهدات را در دستور کار خود قرار داده است. اولین گزارش مخبر ویژه کمیسیون حقوق بین الملل در سال ۱۹۹۵ به کمیسیون ارائه میشود ومورد تبادل نظراضا قرار میگيرد.

حال درخصوص کمیسیون ابتدا باید دانست که هدف از رزرو (حق شرط) چیست؟ هدف از رزرو به عقیده کمیسیون حقوق بین الملل، حذف یا تعدیل آثار حقوقی بعضی از مقررات یک معاهده یا پیمان میباشد. کشورهای متعاقد یا سازمانهای بین المللی طرف معاهده، مجاز هستند که مطابق با آن فرم اصلی و برخی روشهای مورد نیاز مطابق با مفاد اصلی معاهده یکسری شروط رزروهایی را برای پایداری برخی موارد مدنظر قرار دهد. بنظر کمیسیون، رزرو یک بیانیه ی یک جانبه ای است که یک دولت یا سازمان بین المللی برای مصلحت خود در هنگام امضا و الحاق و تصویب به طور رسمی صورت میگیرد. در جلسه ۶۵ کمیسیون این گونه آورده شده که در مورد دولتی که تازه استقلال یافته ایجاد موقعیت آن دولت بعنوان یک حزب یا یک دولت متعاقد نسبت به معاهده چند جانبه در نظر گرفته شده مگر آنکه قصد مخالفت خود را با آن حق رزرو در عرض ۱۲ ماه نشان دهد. در مورد رزرو مبهم و کلی باید بسیار دقت نمود که تمام زوایای آن شروط روشن و واضح شده و جای کوچکترین سوالی برای طرفها، پیش نیاید. در مورد اهداف دستور العمل (۳۱) باید گفت که هدف از رزرو اهداف و مقاصد آن است که باید تمامی اهداف حق شرط (رزرو) در مقابل دیگر کشورها و طرف های متعاقد موافق با مفاد و ماهیت معاهده باشند. رزرو باید رسماً تایید شود. در رای آمده که باید پس از تصویب و تایید رزرو آن هم بطور رسمی توسط دولت یا سازمان تایید رسیده و تمامی اهداف در معاهده روشن و واضح نمایان شود. حق رزرو باید به همه کشورهای عضو تعهدنامه (متعاقد) طبق (۲۰۱۵) اعلام و ابلاغ گردد، تا همگان از آن مطلع شوند. مهمترین بحث مطرح شده اینست که باید تمامی اخبار و حق شرط ها به کشورهای عضو و سازمان های بین المللی منعکس شده و تمامی افراد در جریان و روال کاری و اداری اخبار تازه منتشر شده و اصول و مقررات مربوط به آن قرار گیرند.

۶- پیشنهادات برای اصلاحات در استفاده از حق شرط

۶-۱- پیشنهادات برای بهبود قوانین بین المللی

برای جلوگیری از سوء استفاده از حق شرط در معاهدات بین المللی، باید قوانین بین المللی اصلاح شوند. یکی از پیشنهادات این است که کشورهای عضو معاهدات تنها در صورتی حق شرط اعلام کنند که این حق شرطها کاملاً با اهداف و مقاصد معاهده هم راستا باشند

177

منابع و مأخذ

الف) منابع فارسی

- ۱- احمد بسول، لبیب - ترجمه ی مهدی شفیعیان معاهدات بین المللی در اسلام - انتشارات دانشگاه امام صادق (ع) - سال ۱۳۸۹
- ۲- الیاسی، مرتضی - حق شرط بر معاهدات بین الملل - مجله معرفت - شماره ۸۲ سال ۱۳۸۳ جباری شعبانعلی
- ۳- حبیب زاده، توکل - جمهوری اسلامی ایران و حق شرط بر معاهدات بین المللی حقوق بشر - فصلنامه پژوهشی دانشگاه امام صادق (ع) - سال ۱۳۸۳
- ۴- رچول، کاترین - حق شرط بر معاهدات و تفسیر کلی شماره (۵۲) ۲۴ کمیته حقوق بشر ترجمه ی توکل حبیب زاده - سال ۱۳۸۴
- ۵- سرتیپی، حسین - استفاده از موازین بنیادین حق شرط در سند تاسیس سازمانهای بین المللی با تکیه بر کنوانسیون حقوق معاهدات - نشریه علوم سیاسی راهبرد سال ۱۳۹۰
- ۶- سیدی، آزاد - حق شرط بر کنوانسیون امحای کلیه اشکال تبعیض علیه زنان - پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق بین الملل دانشگاه علامه طباطبائی سال ۱۳۸۲
- ۷- ضیائی بیگدلی، محمدرضا - حقوق معاهدات بین المللی - تهران - انتشارات گنج دانش سال ۱۳۸۳
- ۸- عسکری، پوریا - حق شرط بر معاهدات حقوق بشری - تهران - انتشارات شهردانش سال ۱۳۹۰
- ۹- عنایت، حسین - تنظیم معاهدات بین المللی در حقوق کنونی ایران و مطالعه تطبیقی آن با فقه انتشارات دفتر خدمات ریاست جمهوری سال ۱۳۷۰

| 19

۸. Swaine, Edward T. (۲۰۲۱), "Reservations to Multilateral Treaties," *European Journal of International Law*, ۳۲(۴): ۸۷۳-۸۹۷.

۹. Fitzmaurice, Malcolm (۲۰۲۰), "The Role of Reservations in the Implementation of Human Rights Treaties," *International & Comparative Law Quarterly*, ۶۹(۱): ۶۳-۸۸.

۱۰. United Nations International Law Commission (ILC) Reports on Reservations to Treaties (۲۰۱۸).

۱۱. L. Azarov, "The Legitimacy of Reservations to Treaties and International Human.

۱۲. "Reservations to Multilateral Treaties" by Edward T. Swaine, *European Journal of International Law*.

۱۳. "Reservations to Human Rights Treaties" by Belinda Clark, *Canadian Yearbook of International Law*.

لوگو سازمان ها و نهادهای علمی، سیاسی و دولتی حامی معنوی هفتمین همایش ملی بیژوهتر ها علمی علوم اسلامی و انسان در عصر نوین

اکانت ایتا و ایمیل رسمی همایش جهت ارسال مقاله
Ghanonyar@YAHOO.COM ۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۲

۱۴۰۳/۱۲/۰۸
دانشگاه رازی- سالن همایش دانشکده علوم اجتماعی

 معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دیجیتال
 تحت پوشش خبری صداوسیما

جهت همکاری در برگزاری همایش با دبیر اجرایی تماس بگیرید:
خانم دکتر شهلا رضایی ۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵